

## YAZINSAL ÇÖZÜMLEME VE BİR OKUMA ÖNERİSİ

### 1. Yazınsal Çözümlemenin Evrimi.

Günümüzde yazınsal üretimin yoğunluğuna koşut olarak yazının kuramıyla ilgili üretim de gitgide yoğunlaşmaktadır. Bu alanda yayımlanan yapıtların tümünün birden konuya yenilik getirdiği söylenemez kuşkusuz. Ancak, bu yapıtların kimi de okuma türünde ve yazınsal çözümleme kuralları alanında birer aşama sayılır.

Yazınsal betikte *biçim / içerik* ikilemi öteden beri üzerinde duralan bir sorundur. Biçimin, içeriği ikincil düzeye itmesi, kimi çözümleneciler içinse içeriğin herşeye karşın ön düzeyde yer alması okumada çeşitli görüşlerin oluşmasına yol açmıştır. Örneğin içeriğe bağlı kalan düşünüyapısal ve yorumlayıcı çözümlenmeler benimsedikleri düşünüyapı kurallarına dayanırlar. Çözümleme düşünüyapıcı bir kuramın uygulamasından öteye gidemez. Bu alanda bakış açısı sınırlıdır ve ayrıntılı bir inceleme söz konusu olamaz; çözümleme kesinlikle çözümleyicinin benimsediği öğretiyeye bağlıdır, yapının temel, gerçek anlamını bozar, yozlaştırır. Böylece ne kadar düşünüyapı varsa, yapıt o kadar yorumlamaya açıktır denebilir. Çağımızda da örneklerine rastladığımız öğretisel okumayı tarihsel okuma izler. Bilimsel eleştiri, inceleme, sınıflandırma herhangi bir yazarın birbirini izleyen yapıtlarında görülen deyiş evrimini saptamak, çözümlemek anlamına gelir. Öğretisel ve tarihsel çözümlenmeler betiğin dışındaki gerçeklerle (soy, çevre, zaman, vb...) ilgilenir. Yeni okuma türü yazınsal ruhçözümsel incelemedir, yapıtın özüne, kendine yönelik olduğundan yeni bir düşünce getirmiştir. Bu yeni okuma türü yalnızca yorumlayıcı değil, çözümleyicidir de. Çözümleyici çalışmaların başında yapısal çözümleme gelir, kökeni dilbilimseldir bu çözümlemenin, ancak kimi araştırmacılar sorunların, budun-

sal, toplumsal yönleriyle de ilgilenmişlerdir. Bilimsel nitelikli yapısal çözümlemenin birinci düzlemi anlatıya, ikinci düzlemi söyleme yöneliktir ve biçimci görünümünü yitirerek göstergebilimsel çözümlenmeye dönüşmüştür. Yapıtta *kişi / süre / uzam*'ın anlatım yerlemleri olduğu düşüncesinden yola çıkan kimi göstergebilimciler, anlatı evreninin çözümlenmesine ancak böyle varılabileceğini öne sürmüşlerdir. Çağcıl göstergebilim çözümlenmeleri anlamlandırmanın düzenlenişini saptar. Göstergebilim salt *sözce* çözümlenmesi değil, *sözcelemenin* üretim koşullarına yönelik bir çalışma da öngörür.

*Yazar / okur* ikilisinden söz etmediği sürece okumayı yetersiz bulanlar yazar ile okurun etkin görüldüğü çözümlenmeler önermişlerdir. Bu yolda önerilerde bulunanlar iki öbeğe ayrılabilir: 1. Yapıtı toplumsal bağlamına yerleştirme amacını güdenler; 2. Ruhbilimsel kuram ve kurallar çözümlenmeye eklendiğinde yeni bir boyut doğacağını ve böylece yetkin bir çözümlenmenin gerçekleşeceğini savunanlar.

Fransa'da yapılan çalışmalarla sınırladığımız okuma türleri bir çizelgeyle şöyle gösterilebilir :

#### A. Geleneksel Okuma :

1. Öğretisel
2. Tarihsel

#### B. Çağcıl Okuma :

1. Yorumlayıcı, düşünyapıcı
2. Çözümleyici :
  1. Yapısalcı
  2. Ruhçözümselici . toplumsal  
. ruhsal

## II. Yeni Bir Okuma.

J.P. Richard'ın<sup>1</sup> önerdiği çözümlenme ruhbilimsel düzlemde yer almaktadır. Ancak, günümüz ruhbilimsel çözümlenmeleri henüz bu taslak çalışmaya, bilinçaltına, derin yapıya, derin anlama

1) J.P. Richard, *Microlectures*, Paris, Seuil, 1979.

erişememiş, itkisel, simgesel, bedensel ikincil evrenin çözümlemesini gerçekleştirememiştir. J.P. Richard'ın önerdiği okuma şimdiye dek bu alanda görülenden çok daha dar kapsamlıdır. Çözümlemede konu seçilen birimlere deggindir. Birim bir izlek, bir imge, bir uzam, bir sözcüğün işlevi, işleyişi, betikten alınmış bir bölümün kurgusu olabilir. Okuma, ayrıntıların üzerinde titizlikle duran bir çözümlemedir. Okurun işlevi betikle arasındaki duyusal ilişki bakımından birincil düzlemde-dir. Araştırmacı okurun ilgisini çeken, duyusal bağı kuran bu yöne "manzara"<sup>2</sup> adını verir. Betiğe ilk yaklaşımda belirginleşen, haz ve coşku uyandıran "manzara" bilinçaltı bir isteğin ürünüdür. Manzarayı "yazan" betik, daha derin, daha değişken, daha dolaylı bir okumayı zorunlu kılar. Bu okuma manzarada yer alan özelliklerin *yeğleme / iteleme* terimleriyle tanımlanabilen sırasını, düzenini göz önünden ayırmamalıdır. Okuma iki düzlemde gerçekleşektir: Yorum ve itkisel deneyim. Duyum ve yorumun bir arada bulunması bedeninin varlığını çağırıştırır. Manzara J.P. Richard'a göre örgensel kökene bağlıdır. *Beden / betik* ilişkisi yazınsal çözümlemede sürekli yer alır. Bu ilişki önceden sözü geçen *duyum / yorum*'un çözümlemedeki önemini pekiştirir.

J.P. Richard'ın önerdiği duyum ve yorum düzlemlerinde gerçekleşen bu yeni okuma biçimi dört ana bölüm içermektedir: a. Dilsel verilerin, b. izleklerin, c. çağrışımların, d. düşlemlerin çözümlenmesi.

a. Dilsel verilerin çözümlenmesi : Bu aşamada okuma biçimsel niteliklidir. Okurun seçtiği birim sözcük alanından ise öncelikle köken sorunu incelenir. Köken ve sözcük çalışması bundan sonraki evreler için önemlidir. Ele alınan birim başka bir alandan ise bu kez yapı, dizge özellikleri saptanır. Dizim düzeyinde bütün, sözdizim çalışmaları da dilsel verileri elde etmeye yardım eder. Yazaç, yazaç öbeğinin kimi durumlarda ses, kimi durumlarda "görünüm" özellikleri aynı aşamada sözü geçen verilere katılır.

b. İzleklerin çözümlenmesi : Okurun seçtiği kişi, imge, sözlükbirim ya da anlatıdan alınan bir bölümün bağlamda yeri,

2) a.g.y., s. 7.

betikteki tanımı, ortaya çıkışı, yitişi, değişime uğrayışı, değişimin gerçekleşme koşullarının araştırılması bu evrede irdelenir.

c. Çağrışımların çözümlenmesi : Betik-içi ve betik-dışı çağrışımlar edimbilimsel çalışmaları andırır. Ancak bu evrede yan anlamlar ve değişmeceler önemli yer tutar. Değişmeceler *yerdeşlik* kavramını beraberinde getirir. J.P. Richard'ın okuma taslağında tek bir yerdeşlik söz konusudur: Beden<sup>3</sup>. Bedene gelince, onun da çağrıştırdığı çoğunlukla istek ve özlem olacaktır.

d. Düşlemlerin çözümlenmesi : Çalışmanın ruhçözümsel bölümüdür. Tutku çözümlenmesinin yanısıra betiğin içerdiği hazın belirginleştiği, duyumla yorumun bütünleştiği evredir bu.

Çözümleme için izlenecek yöntem, birim seçimi, çözümleme öncesi incelenen betiğin kesitlere ayrılması ve yukarıda adı geçen değişik düzlemlerde okumanın uygulanmasıdır.

## II. 1. Uygulama.

Yazınbilim kuralları izleklerle okumaya nasıl bağlanır, roman kişinin tanımı nasıl yapılır, şiirsel izleğin değişimi nasıl gerçekleşir, yineleme *öykülem* sürecinde nasıl belirir? Bu sorulara yanıt getirmek için çözümleyici, çeşitli yazarlardan seçtiği onbeş betiği yorumlar<sup>4</sup>. V. Hugo'nun Javert'i roman kişisi, Apollinaire'in yıldızı şiirsel izlek örneğidir. Céline'de metro bir yüceltme yolu ve yazının yerinesidir. Michelet'de temel karşıtlık görünümündeki *içerde/ dışarda* gerçekte karşıtlık değil, birbirinin içerisinde yer alan iki kavramdır. Bu tür bir sorun şiiri, şiirin sözsel ve duyusal yönünü ilgilendirir : Nerval'de soyadının değişkenliğiyle ilişkili olarak Nerval evreninin değişkenliği, St. John Perse'de çıkışın, dönüşün başlık ya da adın yazacıyla çağrıştırılması, Mallarmé'de su perisiyle Likornlar arası savaşta "saldırmak" tan "ışıldamak" a sürekli göndermenin hayvansallıktan yazıya dönüşün simgelenişi... Bunlar yalnızca duyumsal - yorumsal çözümlemeye değil, yazıya da bağlıdır. Betiğin bütününü kuran "yazılan" ve "yazılmayan" dır. J.P. Richard yöntemini onbeş parçaya uygulayarak anlatının dizgesinde, düzeninde, çeşitli

3) a.g.y., s. 168.

4) a.g.y., ss. 13-283.

düzlemlerinde okumanın gerçekleşebileceğini kanıtlar. Yazma eyleminin ancak yazmaya devam etmek anlamına geldiği görüşünü benimseyen J.P. Richard bu sürekliliği dizimsel, itkisel, anlamsal yanlarıyla kavramaya çalışır. Yazıyı şimdiye dek olduğu gibi sınırları içinde değil, ötesinde okumayı amaç edinir. Okuma için seçilen betikler rastgele, ancak kendi içinde tutarlı bir biçimde kesitlere ayrılmıştır. Her betik bir yinleme, bir değişimdir. Betik belirli durumlarda gerçekleşir. Bu durum izlek, biçim ve isteği gerektirir. Betik izlek ve isteğe biçim verir, bunları düzenler, kısacası kendi kendini yazar.

Okuru büyüleyen betiğin oluşumundaki süreç, betikte bir biçimi gerçekleştiren üretici birimlerin birbirlerini izlemesi, sürmesi, tükenmesi, daha doğrusu betikte bir biçimden bir diğerine sürekli geçiştir. Çözümleme en küçük, en değişken ayrıntıyı büyük bir dikkatle incelemektir. J.P. Richard'ın uygulamalarında da küçük bir ayrıntının bazan ne denli önem taşıdığı ortaya çıkar.

J.P. Richard'ın taslağını sunduğu okuma türü yazıya (dile) verdiği önem, salt yorumlayıcı bir çözümlemeden öteye gidebilmesi, çok boyutlu bir yön taşıma niteliği ve okuma evresine R. Barthes'in da öncüsü olduğu haz kavramını katması nedeniyle ruhbilimsel çözümleme alanına büyük katkıda bulunacaktır hiç kuşkusuz.

N. GÜZ

#### RÉSUMÉ

L'objet de cet article est l'évolution actuelle de l'analyse littéraire en France et l'apparition d'une nouvelle étape dans le domaine de la "lecture". Désormais la grille utilisée aura une qualité sensorielle et le champ de la lecture perdra son immensité pour s'occuper cette fois-ci du détail. Savoir lire le texte en poursuivant son ordre, son enchaînement, savoir le lire sans perdre de vue la dichotomie texte/corps, savoir lire le détail, tout cela ouvrira sans doute une nouvelle voie devant les études psychanalytiques.